

ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ

ISSN 2663-0265 (print) ISSN 2663-0273 (online)

Journal home page: <https://fip.dp.ua/index.php/FIP>

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Олександр Сергійович КОПТЄВ

Аспірант кафедри міжнародних відносин,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара,
пр. Гагаріна 72, Дніпро, 49010, Україна

E-mail: alex.koptev18@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-8731-7526>

УДК 327: 316.77(007)

Oleksandr KOPTIEV

Ph.D. student of the International
Relations Department,
Oles Honchar Dnipro National University,
Gagarin Ave., 72, Dnipro, 49010, Ukraine

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У КРИЗОВИЙ ПЕРІОД
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Received 27 April 2023; revised 23 May 2023; accepted 15 June 2023

DOI: 10.15421/352314

Анотація

У сучасному світі комунікативні технології відіграють важливу роль у різних сферах життя, зокрема, у кризових ситуаціях. Кризовий період – це час, коли наше здоров'я, безпека та економіка перебувають під загрозою. Однак, завдяки розвитку технологій, ми маємо можливість використовувати різноманітні комунікаційні інструменти для ефективного управління кризовою ситуацією.

У будь-якій сфері життя можуть виникати кризові періоди, будь-то в економіці, політиці, соціальній сфері, охороні здоров'я та інших. Головне – знати шляхи їх вирішення та контролю. Завдяки інструментам комунікативних технологій маємо змогу вирішувати поставленні цілі та завдання у кризовий період міжнародних відносин. Все це необхідно для того, щоб попереджувати та уникати глобальних криз, які можуть призвести до зростання рівня тривоги у суспільстві та загострення кризи в конкретних сферах життєдіяльності.

В епоху стрімкого розвитку цифрових технологій комунікативні технології забезпечують ефективну комунікацію, сприяють обміну інформацією та сприяють кращому розумінню ситуації під час кризового періоду міжнародних відносин. Вони допомагають координувати дії, приймати рішення та впливати на вирішення кризових ситуацій шляхом покращення комунікації між різними сторонами. Серед основних позитивних факторів комунікаційних технологій – швидкість і ефективність, які допомагають зменшити час реакції на кризову ситуацію та швидше розробляти стратегії відповіді.

В рамках статті було охарактеризовано ключові виклики, які можна вирішити за допомогою комунікативних технологій у кризовий період міжнародних відносин. На основі досліджень українських та закордонних фахівців здійснено огляд та систематизацію кризових ситуацій, з якими найчастіше стикаються. Також виокремлені найбільш ефективні інструменти, котрі здатні допомогти у кризовий період.

Ключові слова: комунікативні технології, транспарентність, соціальні мережі, інформаційний шум, антикризовий PR.

FEATURES OF COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN THE CRISIS PERIOD
OF INTERNATIONAL RELATIONS

Abstract

In the modern world, communication technologies play an important role in various spheres of life, in particular, in crisis situations. A crisis period is a time when our health, safety and economy are at risk. However, thanks to the development of technology, we have the opportunity to use a variety of communication tools for effective crisis management.

Crisis periods can occur in any sphere of life, be it in the economy, politics, social sphere, health care, or others. The main thing is to know ways to solve and control them. Thanks to the tools of communication technologies, we are able to solve the set goals and tasks in the crisis period of international relations. All this is necessary in order to prevent and avoid global crises, which can lead to an increase in the level of anxiety in society and an aggravation of the crisis in specific spheres of life.

In the era of rapid development of digital technologies, communication technologies provide effective

communication, facilitate the exchange of information and contribute to a better understanding of the situation during the crisis period of international relations. They help coordinate actions, make decisions and influence the resolution of crisis situations by improving communication between different parties. Among the main positive factors of communication technologies are speed and efficiency, which help to reduce the reaction time to a crisis situation and develop response strategies more quickly.

Within the framework of the article, the key challenges that can be solved with the help of communication technologies in the crisis period of international relations were characterized. On the basis of research by Ukrainian and foreign specialists, a review and systematization of crisis situations, which are most often encountered, was carried out. The most effective tools that can help in a crisis period are also highlighted.

Keywords: *communication technologies, transparency, social networks, information noise, anti-crisis PR.*

Постановка проблеми.

Під час вирішення політичних, соціальних, економічних та інших проблем політики та державотворці на всіх рівнях стикаються з низкою проблем, які потребують вирішення. Якщо на них оперативного не реагувати будуть виникати кризи, які можуть призвести до підвищення рівню стурбованості суспільства та поглиблення кризи в певних сферах життєдіяльності. Одним з найважливіших інструментів зворотного зв'язку є комунікативні технології. Завдяки їх правильному використанню можна налагодити спілкування з аудиторією та у кризовий період міжнародних відносин та не допустити поглиблення соціально-політичних проблем.

Аналіз останніх досліджень.

Дослідженням комунікативних технологій у кризовий період міжнародних відносин займалися Маріан Токар, який виділив найбільш вразливі для сучасної України кризові ситуації, Валерій Дрешпак, котрий визначив кризу, як переломний стан у розвитку і функціонуванні політичної системи суспільства. Також дослідженнями, пов'язаними з загальнометодологічними засадами та моделями комунікацій займалися Сем Блек, В.Королько, Ю.Коробанова, С.Тихомирова та В.Мойсеєв.

Мета та завдання.

Метою є аналіз видів комунікативних технологій, а також виокремлення найдієвіших з них. Виокремити інструменти, які допоможуть вирішити поставлені цілі та завдання у кризовий період міжнародних відносин.

Для досягнення даної мети було поставлено наступні завдання: проаналізувати види криз міжнародних відносин, охарактеризувати основні труднощі, з якими стикаються під

час їх вирішення; зробити висновки щодо дієвості комунікативних технологій у кризовий період міжнародних відносин.

Виклад основного матеріалу.

Кризовий період може виникати у будь-якій сфері життя: в економіці, політиці, соціальній сфері, охороні здоров'я і т.д. Наприклад, комунікативні технології, які застосовуються в політиці та міжнародних відносинах, можна назвати соціально-комунікативними, оскільки процес, який підлягає технологізації, має соціальний характер, це процес впливу на масову свідомість, формування громадської думки, він реалізується на груповому або масово-психологічному рівні за умови обов'язкового застосування комунікації як інструменту досягнення поставленої мети [Климанська 2007: 242]. Таким чином аналізуючи використання комунікативних технологій у політичному дискурсі перш за все треба утворити цілісну системну модель у межах якої встановити сутність та завдання, які треба вирішити для виходу з кризи, а також технології які будуть використовуватися.

Вважається, що кризова ситуація – це певний «переломний момент у функціонуванні будь-якої системи, у процесі якого вона піддається впливу ззовні чи зсередини, що вимагає якісно нового реагування з боку цієї системи». Вона може виникати через вплив як внутрішніх, так і зовнішніх чинників, які створюють потенційну загрозу діяльності певної компанії чи навіть життю громадян [Гута 2007: 116-120].

Так, науковець Маріан Токар виділив декілька найбільш вразливих для сучасної України кризових ситуацій, згрупувавши деякі з них за критерієм найбільшої подібності оз-

нак, а саме:

- політична (економічна) криза;
- екологічна (техногенна) катастрофа;
- війна (інший вид збройного конфлікту);

міжнаціональний (етнічний), мовний, конфесійний конфлікт;

вірусна епідемія (масовий спалах будь-якої хвороби) та ін. [Токар 2021: 41-44].

Наприклад, на думку англійського фахівця з паблік рілейшнз Сема Блека, кризи можна розділити на «відоме невідоме» і «невідоме невідоме». «Відоме невідоме» – це такі неприємні події, що виникають через саму природу органу або служби. «Невідоме невідоме» – коли трапляються катастрофи чи аварії, які ніхто не може передбачити [Блек 2001: 108-116].

На думку Валерія Дрешпака, криза – це переломний стан у розвитку і функціонуванні політичної системи суспільства, або інших структур управління, який характеризується нестабільністю, розбалансованістю діяльності політичних інститутів, зниженням рівня керованості соціально-економічними процесами, загостренням конфліктів, а також підвищенням критичної активності щодо органів управління [Дрешпак 2015: 168].

Незалежно від того, яка сфера стала причиною кризи, комунікація є ключовим елементом управління кризою. Саме тому важливо дослідити, які комунікативні технології можуть бути використані у кризовий період, щоб забезпечити ефективне управління кризою.

Для цього перш за все маємо розглянути особливості комунікації в кризовий період міжнародних відносин. Так, кризовий період характеризується підвищеною невизначеністю, нестабільністю і загрозами. У таких умовах люди частіше за все відчувають страх, тривогу та невпевненість. Комунікація в кризовий період повинна бути якісно іншою, ніж звичайна комунікація.

Для ефективної комунікації в кризовий період необхідно дотримуватися таких принципів:

- **транспарентність** – тобто робити все, щоб під час кризи інформація була максимально прозорою і доступною. Адже недостатня

інформація або збільшення фактів можуть погіршити ситуацію і спричинити паніку;

- **чесність**, адже важливо, щоб інформація, що надходить від управлінців, була чесною і об'єктивною. Окрім того, необхідно дотримуватися гарантій конфіденційності та захисту персональних даних;

- **уникання чуток** – варто уникати чуток, які можуть викликати паніку та звести нанівець всі ваші зусилля. Так, журналістка і дослідниця Лариса Мудрак вважає, що основними причинами розповсюдження чуток є різна інформація щодо однієї події, або явища, затримка в ухваленні рішення, наявність проблем з організацією, нестача ресурсів, а також недостатня кількість офіційної інформації з першоджерел [Мудрак 2020: 109];

- **адаптивність** – цей принцип необхідний, щоб управлінці могли швидко змінювати свої стратегії та дії в залежності від ситуації, що змінюється. Адже кризова ситуація передбачає велику кількість непередбачуваних ситуацій, які потребують швидкого і коректного вирішення;

- **співпраця і спільна робота** – цей принцип є також одним з найважливіших і виходить з попередніх. Кризова ситуація передбачає злагоджену роботу і потребує спільної діяльності всіх зацікавлених сторін. В такому випадку комунікація повинна бути спрямована на залучення різних груп людей до співпраці, координації зусиль та взаємодії між ними.

У XXI сторіччі ми маємо змогу використовувати велику кількість різноманітних комунікативних технологій для контролю і подолання кризи міжнародних відносин. Від використання соцмереж і месенджерів до криптографії та використання інших електронних систем.

Наприклад, **соціальні мережі** можуть бути використані для швидкого та ефективного поширення інформації про кризу. Завдяки ним управлінці можуть створювати спеціальні сторінки або групи на платформах соціальних мереж, де надаватимуть оновлену інформацію про стан кризи та надаватимуть поради та рекомендації.

Окрім того, соціальні мережі можуть бути використані для збору даних про нагальні по-

треби та проблеми.

На прикладі України, особливо під час повномасштабного вторгнення окупантів, можна спостерігати підвищення рівня ефективності застосування новітніх інформаційно-комунікативних технологій. Так, використання різноманітних інтернет-технологій в Україні є надзвичайно перспективним, адже за даними компанії GfK Ukraine кількість користувачів Інтернету в нашій державі зростає на 25-30% за рік. При чому, щороку втричі збільшується кількість користувачів мережі віком від 40 до 60 років. Це говорить про вплив соціальних мереж на думки громадян [Коптєв 2018: 27]

Месенджери і мобільні застосунки також можуть бути використані для швидкого та ефективного обміну інформацією між управліннями та групами, які займаються кризовим управлінням. Месенджери можуть бути дієвими для комунікації з громадськістю, а також надання рекомендацій та порад.

Однією з найефективніших технологій є використання мобільних додатків. Зокрема, у кризових ситуаціях можна використовувати додатки для моніторингу рівня забруднення повітря, а також для отримання найактуальнішої інформації про стан епідемії. Наприклад, в Україні за часів пандемії коронавірусу і мобільний додаток «Дія» допоміг жителям дізнатися найактуальнішу інформацію про розповсюдження вірусу, місця тестування та гарячі лінії допомоги.

Ба більше, навіть в умовах глобалізації та цифровізації саме месенджери вважаються одними з найбезпечніших інструментів комунікації в інтернеті.

Відеоконференції можуть бути використані для організації зустрічей та нарад, в яких беруть участь різні стейкхолдери. Це може бути ефективним інструментом для співпраці та координації дій між різними групами.

Електронні системи повідомлень також можуть стати у нагоді для передачі автоматичних повідомлень про стан кризи та надання рекомендацій щодо поведінки в кризовій ситуації. Вони забезпечують широкий спектр можливостей для комунікації і взаємодії, зокрема:

Швидкість і миттєвість. Адже електро-

нні системи повідомлень дозволяють миттєво передавати повідомлення у режимі реального часу. Ви можете надіслати повідомлення та отримати відповідь майже миттєво, що дозволяє швидко обмінюватися інформацією з колегами, друзями та рідними.

Доступність. Електронні системи повідомлень дозволяють спілкуватися з людьми по всьому світу без залежності від географічних відстаней. Це відкриває можливості для глобальної комунікації, співпраці та спілкування з різними культурами та національностями.

Різнноманітність форматів. Електронні системи повідомлень підтримують різні формати комунікації, включаючи текстові повідомлення, зображення, відео, аудіо і документи. Це дозволяє передавати різнноманітну інформацію та використовувати різні засоби виразності для кращого спілкування.

Все це може зменшити навантаження на фахівців відділу зв'язку, наприклад, якщо це велика компанія та ефективно допомоги тим, хто робить запит.

Криптографія. У кризовий період дуже важливо забезпечити безпеку обміну інформацією. Криптографічні технології можуть бути використані для захисту даних від несанкціонованого доступу та злочинних посягань.

Криптографія – це наука про захист інформації шляхом шифрування та розшифрування даних. В контексті комунікативних технологій вона відіграє важливу роль у забезпеченні конфіденційності, цілісності та аутентичності передачі інформації.

Конфіденційність. Криптографічні методи дозволяють шифрувати дані, що забезпечує їх конфіденційність. Тільки особи з належними ключами можуть розшифрувати дані і отримати доступ до зрозумілого тексту. Це особливо важливо при обміні чутливою інформацією, такою як фінансові дані або медична інформація.

Цілісність. Криптографічні алгоритми також дозволяють перевірити цілісність даних. Це означає, що отримувач може впевнитися, що дані не були змінені під час передачі. Якщо дані були змінені, розшифрування не буде успішним або буде виявлено хибність.

Аутентичність. Криптографія дозволяє

перевірити аутентичність відправника та отримувача даних. Використовуючи підписи або цифрові сертифікати, можна підтвердити, що дані були створені або підписані відповідною особою, а також переконатися, що вони не були змінені після підпису.

Геоінформаційні системи можуть бути використані для візуалізації даних про стан кризи та її наслідки. Це може допомогти управлінням та громадськості краще розуміти ситуацію та приймати рішення на основі актуальної та точної інформації.

Варто зазначити, що ефективність використання комунікативних технологій значною мірою залежить від самих структур: компанії, комунального закладу, політичної партії тощо. Джерелами цього наповнення є суспільно значущі інформаційні ресурси, зосереджені в системі інформаційних баз, а також суспільна організація виробництва необхідної інформації.

В даному контексті особливої актуальності набуває інформаційне забезпечення. Докор філософії Лариса Чубенко визначає його як динамічну систему одержання, оцінки, зберігання та переробки даних, створена з метою вироблення управлінських рішень [Чубенко 2012].

Варто не забувати, що у кризових ситуаціях існує чимало викликів та перешкод для використання комунікативних технологій. Аби уникнути, або мінімізувати наслідки такого явища пропонуємо розглянути його головні проблеми:

У деяких регіонах може бути **недостатня інфраструктура** для використання деяких комунікативних технологій, наприклад, швидкого Інтернет-з'єднання або доступу до електронних систем повідомлень.

Низький рівень грамотності може стати перешкодою для використання деяких комунікативних технологій, особливо серед старшого покоління. Необхідно враховувати цей фактор при розробці стратегії комунікації в кризовий період.

У кризовий період міжнародних відносин так званий **інформаційний шум** може стати перешкодою для ефективної комунікації. Люди можуть отримувати занадто багато по-

відомлень та не знати, які з них є актуальними та надійними. Саме тому необхідно забезпечувати якість та актуальність інформації, а також регулювати її обсяги.

У кризовий період **злочинні елементи** можуть намагатися використовувати комунікативні технології для здійснення шахрайства, фішингу та інших видів кіберзлочинності. Необхідно забезпечувати захист від цих посягань та підвищувати свідомість людей про ці ризики.

Використання комунікативних технологій може стати перешкодою для **забезпечення приватності даних** та особистої інформації. Для цього необхідно забезпечувати захист від несанкціонованого доступу до інформації та відновлювати довіру між користувачами та технологічними компаніями.

Окремо, одним з ефективних інструментів комунікативних технологій у кризовий період міжнародних відносин можемо визначити антикризовий PR. Він є важливим інструментом для захисту іміджу під час кризових ситуацій.

Адже криза може виникнути з різних причин, таких як нещасні випадки, скандали, фінансові проблеми або негативні відгуки в ЗМІ або соціальних мережах. Антикризовий PR допомагає саме управляти іміджем організації, зменшує негативні наслідки кризи та відновлює довіру громадськості.

Серед основних факторів, що роблять антикризовий PR ефективним можемо виділити наступне:

Швидка реакція. Адже час є критичним чинником під час кризи. Організація повинна швидко реагувати на ситуацію, починаючи зі збору інформації, аналізу поточної ситуації і розробки стратегії комунікації. Швидка реакція демонструє відповідальність і встановлює контроль над ситуацією.

Відкритість і чесність. Під час кризи важливо бути відкритим та чесним з громадськістю. Комунікація повинна бути прямою, без зайвих вигинів і приховувань. Заохочується надавати достовірну інформацію про ситуацію, а також визнавати помилки, якщо вони були зроблені. Це допомагає заспокоїти громадськість і підтримує довіру до організації.

Гнучкість і адаптивність. Треба розу-

міти, що кожна криза є унікальною і вимагає індивідуального підходу. Антикризисний PR повинен бути гнучким і адаптуватися до змінюючихся обставин. Стратегія комунікації повинна бути відповідно налаштована під кожну ситуацію і спрямована на досягнення мети організації.

На мою думку, окремо варто відзначити GR-менеджмент, як дієвий механізм взаємодії органів влади з населенням. Адже, завдяки GR-менеджменту під час кризової ситуації можна ефективно і оперативно вирішувати поставлені завдання.

Зокрема, під час повномасштабного вторгнення російських окупантів в Україну розвиток взаємодії державних органів із населенням є одним з пріоритетних напрямів діяльності публічної влади. Насамперед, це стосується доцільного використання коштів, підтримка армії, а також виділення коштів та грантів на реалізацію соціально важливих ініціатив.

На мою думку, GR-менеджмент за своєю суттю виступає комунікативним фактором між суспільством та публічною владою. В основі її методології стоять принципи взаємності співробітництва, координації та субсидіарності соціальної відповідальності. Характерним для такої діяльності є її різноманітність та динаміка, а також вплив політичного курсу, який проводиться в країні. На базі цього, можна зробити першочерговий висновок, щодо ефективності GR-менеджменту у творенні соціальної політики, адже GR, як багатофункціональна технологія публічної комунікації зацікавлених груп із органами державної влади виступає інструментом «зворотного зв'язку», що дозволяє доносити до влади певні запити, ефективно їх позиціонувати в публічній площині та забезпечувати баланс інтересів при прийнятті політичних рішень.

Саме цим і визначається набір компетенцій фахівців у сфері GR-менеджменту, здатних володіти особливими технологіями та вибудовувати ефективні комунікації груп інтересів із органами влади з метою перетворення їх запитів у політичні рішення.

Серед основних функцій, які повинен виконувати фахівець з GR можна виділити: формування позитивного іміджу компанії в

урядових колах; вирішення всіх виникаючих питань з державними урядовими установами; налагодження взаємовідносин з основними держорганами; вирішення всіх судових питань; вирішення питань, пов'язаних із виходом компанії на нові ринки.

Серед GR-менеджерів нерідко зустрічаються колишні державні службовці та політики або успішні топ-менеджери чи власники бізнесу. Останні часто виконують функцію GR-менеджменту безпосередньо самі, однак поширеною і доволі успішною є практика залучення GR-групи у складі юристів, андеррайтерів, фахівців з державного управління та інших.

Розглядаючи моделі взаємовідносин органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства, запропоновані Н. Розенблум, можна припустити, що для України оптимальним буде поєднання «демократичного» та «виборчого» громадянського суспільства, яке характеризується політичною участю громадян та наявністю опозиційних до владних структур об'єднань, що сприяє підвищенню економічної ефективності і загальному добробуту [Розенблум 2011: 6-29].

Такий вид ведення справ притаманний розвинутим європейським державам, як-то Польща, Чехія, Німеччина та інші. У цих країнах активні прошарки населення відіграють важливу роль в розвитку власного регіону. Завдяки комунікації із представниками влади у містах та областях проводяться різноманітні заходи, спрямовані на задоволення потреб більшості населення.

Як правило, діяльність органів влади супроводжується підтримкою та контролем представників громадських організацій, котрі за допомогою GR-менеджменту можуть приймати активну участь у вирішенні нагальних питань.

Серед найпоширеніших форм комунікації можна виділити: зустрічі, громадські слухання, запити, пропозиції та інше. За такої моделі, усі отримують те, що їм потрібно. Влада має активні групи населення, котрі чітко відображають настрої городян, самі ж активісти відстоюють права всіх категорій населення, здійснюють контроль за діяльністю органів

місцевого самоврядування, а також приймають участь у різноманітних заходах.

Загалом, у кризовий період комунікативні технології можуть відігравати важливу роль у забезпеченні ефективної комунікації та координації зусиль для подолання кризи. Проте, використання цих технологій пов'язано з викликами та перешкодами, які необхідно враховувати при розробці стратегії комунікації.

Висновки.

На нашу думку, для ефективного використання комунікативних технологій у кризовий період міжнародних відносин необхідно перш за все забезпечити доступ до комунікаційних технологій та інфраструктури у всіх регіонах

та враховувати середній рівень компетентностей фахівців, які мають вирішувати кризові ситуації.

Також важливо забезпечити якість та актуальність інформації, яку отримують користувачі, та регулювати її обсяг, а також захищати інформацію від злочинних посягань та забезпечувати приватність даних інформації користувачів.

Незважаючи на труднощі, пов'язані з використанням комунікативних технологій у кризовий період, ці технології можуть бути дуже ефективним інструментом для забезпечення ефективної комунікації та співпраці між різними групами людей у складних ситуаціях.

Бібліографічні посилання

- Блек, С. (1998). Введення в публік релейшнз. Ростов н/Д.: Фенікс.
- Гербеда, С. (2015). Government Relations: Примирні процедури як спосіб цивілізованого лобіювання. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/conf/2015-4/doc/1/02.pdf> (дата звернення 10.04.23)
- Гута, С.С. (2017). Поняття «кризова ситуація, зумовлена воєнно-політичними чинниками, «воєнно-політична криза» в теорії державного управління. *Інвестиції: практика та досвід*, 7, 116-120.
- Дрешпак, В.М. (2015). Комунікації в публічному управлінні: навч. посіб. Д.: ДРІДУ НАДУ.
- Климанська, Л.Д. (2007). *Соціально-комунікативні технології в політиці: Тасмниці політичної «кухні»*. Львів: Вид-во НУ «Львівська політехніка».
- Коптєв, О.С. (2018). *Освіта і наука в умовах глобальних трансформацій, у: Матеріали II Всеукраїнської конференції. 26-27 жовтня 2018 р., Дніпро. Част.ІІ.* / Наук. Ред. О.Ю.Висоцький. Дніпро: СПД «Охотник».
- Коробанов, Ю.М. (2010). *Теорія і практика комунікацій: Навч. посіб.: у 3ч. Ч.2. Комунікації в теорії прийняття рішень та в кризових ситуаціях*. Миколаїв: НУК.
- Королько, В. (2001). Публік релейшнз і репутаційний менеджмент. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 2, 108-116.
- Мойсєєв, В.А. (2007). *Публік релейшенз: Навч. посіб.* К.: Академвидав.
- Мудрак, Л. (2020). *Комунікація і криза: як громадам протистояти викликам і успішно діяти в період кризи: посіб-ник*. Київ. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.prostir.ua/?library=komunikatsiya-i-kryza-yak-hromadam-protystoyaty-vyklykam-i-uspishno-diyaty-v-period-kryzy-posibnyk> (дата звернення 14.04.23)
- Організаційно-економічні передумови антикризового управління. Бібліотека економіста.* (2005). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://library.if.ua/book/60/4269.html> (дата звернення 17.04.23)
- Розенблум, Н. (2011). Громадянські суспільства: лібералізм і моральні впливи плюралізму. *Культурологічний часопис «І»: Громадське суспільство*, 21, 6-29.
- Тихомирова, Є.Б., Карпчук, Н.П. (2013). *Зв'язки з громадськістю: Підручник*. Луцьк.
- Токар, М.Ю. (2021). *Інституційна взаємодія в кризових ситуаціях: виклик для України, у: Розвиток публічного управ-ління в Україні: наук.-практ. конф. за міжнар. уч. (28.05.2021, Львів)*. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 41-44.
- Чубенко, Л.М. (2012). *Аналіз підходів до побудови інформаційного забезпечення*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://khnu.km.ua/root/kaf/ksm/Chubenko.doc> (дата звернення 10.04.23)

References

- Blek, S. (1998). *Vvedennia v pablik rileishnz* [Introduction to public relations]. Rostov n/D.: Feniks. (in Ukrainian)
- Chubenko, L.M. (2012). *Analiz pidkhodiv do pobudovy informatsiinoho zabezpechennia* [Analysis of approaches to building information support]. Retrieved April 10, 2023 from http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2020_8_18 (in Ukrainian)
- Dreshpak, V.M. (2015). *Komunikatsii v publichnomu upravlinni* [Communications in public administration]: navch. posib. D.: DRIDU NADU. (in Ukrainian)
- Herbeda, S. (2015). *Government Relations: Prymyrni protsedury yak sposib tsyvilizovanoho lobiuvannia* [Government Relations: Conciliation procedures as a method of civilized lobbying]. Retrieved April 10, 2023 from <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/conf/2015-4/doc/1/02.pdf> (in Ukrainian)
- Huta, S.S. (2017). Poniattia «kryzova sytuatsiia, zumovlena voienno-politychnymy chynnykamy, «voienno-politychna kryza» v teorii derzhavnoho upravlinnia [The concept of “crisis situation caused by military and political factors, “military and political crisis” in the theory of public administration]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 7, 116-120. (in Ukrainian)
- Klymanska, L.D. (2007). *Sotsialno-komunikatyvni tekhnologii v politytsi: Taiemnyi politychnoi «kukhni»* [Social and communicative technologies in politics: Secrets of the political “kitchen”]. Lviv: Vyd-vo NU «Lvivska politekhnika». (in Ukrainian)
- Koptiev, O.S. (2018). *Osvita i nauka v umovakh hlobalnykh transformatsii* [Education and science in the conditions of global transformations], in: *Materialy II Vseukrainskoi konferentsii. 26-27 zhovtnia 2018 r., Dnipro. Chast.II*. Nauk. Red. O.Iu.Vysotskyi. Dnipro: SPD «Okhotnyk». (in Ukrainian)
- Korobanov, Yu.M. (2010). *Teoriia i praktyka komunikatsii* [Theory and practice of communications]: Navch. posib.: u 3ch. Ch.2. Komunikatsii v teorii pryiniattia rishen ta v kryzovykh sytuatsiakh. Mykolaiv: NUK. (in Ukrainian)
- Korolko, V. (2001). Pablyk rileishnz i reputatsiinyi menedzhment [Public relations and reputation management]. *Sotsiologhiia: teoriia, metody, marketynh*, 2, 108-116. (in Ukrainian)
- Moiseiev, V.A. (2007). *Pablik rileishenz* [Public relations]: Navch. posib. K.: Akademvydav. (in Ukrainian)
- Mudrak, L. (2020). *Komunikatsiia i kryza: yak hromadam protystoiaty vyklykam i uspishno diiaty v period kryzy* [Communication and crisis: how communities can face challenges and act successfully during a crisis: a guide]: posib-nyk. Kyiv. Retrieved April 14, 2023 from <https://www.prostir.ua/?library=komunikatsiia-i-kryza-yak-hromadam-protystoiaty-vyklykam-i-uspishno-diyaty-v-period-kryzy-posibnyk> (in Ukrainian)
- Orhanizatsiino-ekonomichni peredumovy antykryzovoho upravlinnia. Biblioteka ekonomista* [Organizational and economic prerequisites of anti-crisis management. Economist's library]. (2005). Retrieved April 17, 2023 from <https://library.if.ua/book/60/4269.html> (in Ukrainian)
- Rozenblium, N. (2011). Hromadianski suspilstva: liberalizm i moralni vplyvy pliaralizmu [Civil societies: liberalism and moral influences of pluralism]. *Kulturolohichni chasopys «I»: Hromadske suspilstvo*, 21, 6-29. (in Ukrainian)
- Tokar, M.Iu. (2021). *Instytutsiina vzaiemodiia v kryzovykh sytuatsiakh* [Institutional interaction in crisis situations: a challenge for Ukraine]: vyklyk dlia Ukrainy, in: *Rozvytok publichnoho upravlinnia v Ukraini: nauk.-prakt. konf. za mizhnar. uch. (28.05.2021, Lviv)*. Lviv: LRIDU NADU, 41-44. (in Ukrainian)
- Tykhomyrova, Ye.B., Karpchuk. N.P. (2013). *Zviazky z hromadskistiu* [Public Relations]: Pidruchnyk. Lutsk. (in Ukrainian)